

Tomo VUKŠIĆ: *Međusobni odnosi katolika i pravoslavaca u BiH (1878 – 1903)*

Riječ je o drugom izdanju ove knjige, jer se prvo pojavilo g. 1991. u Rimu i na talijanskom jeziku u izdanju *Pontificio Collegio Croato di San Girolamo*. Hrvatski prijevod toga izdanja je priredio *Teološki institut* iz Mostara u svojoj ediciji *Acta et studia*.

S obzirom na problematiku što je tretira – složeni odnosi katolicizma i pravoslavlja u Bosni i Hercegovini – ova knjiga pripada našim znanstvenim prvijencima koji smjelo, duboko, interdisciplinarno genetsko-strukturalno-funkcionalnom metodom istražuje korijene dugih sukoba koji su se danas pretvorili u veliki vjersko-nacionalni rat.

Dva su aspekta autorove analize dominantna: povijesni i teološki. Oba se u djelu isprepleću, dopunjavaju, uzrokuju i variraju, ali su stalno nazočni ne samo u razdoblju nakon 1878. nego i nakon dolaska Turaka u BiH (1463.).

Promatrano dijakronijski, problem se javlja već nakon diobe Rimskog Carstva uzduž limesa aeternitatisa 395. godine. Otad, pa sve do totalne šizme g. 1054., kada se i kršćanstvo razdijelilo na pravoslavlje i katolicizam, situacija na Balkanu (posebice na njegovu zapadnom dijelu, od rijeke Drine do Jadrana) neprestano se zaostřava u općim okvirima geopolitičke situacije u ovoj regiji koja je karakterizirana: stalnom težnjom Rusije za izla-

zak na toplu mora, a pravoslavlja da s Balkana iskorijeni islam i katolicizam. U tom općem geopolitičkom Drang nach Westeru Rusije, Srbija se koristi kao *pijun* i *predstraža* te politike, pa se Srbiju neprestance podržava u ratovima kao što su: prvi i drugi Balkanski rat, zatim uzrokovanje Prvog svjetskog rata, a djelomično i Drugog, te konačno nastojanje da se Rusija uvuče danas i u Treći svjetski – atomski – rat.

Ova je zaoštrenost na općem planu najdrastičnije izražena u poznatoj drami srpskog pisca Dušana (Dule) Nikolajevića »Volga, Volga!«, gdje on u insceniranom razgovoru između Dostojevskog i Lenjina stavlja u usta Dostojevskom ove riječi: »Prikuj mene na krst, Vladimire Iliću, i uništi Evropu, golube moj! Raznesi bombama Mikelandelova Mojsija i sruši iz temelja Bogorodičnu crkvu u Parizu. Razbij i pobacaj sve katoličke kipove Hrista! Neka nestane s lica zemlje Rimsko Hrišćanstvo! Neka ostane samo ona, pravoslavna, slavenofilska Rusija, matuška naša! I neka nadođe Volga! Neka potopi celu Evropu, sve njene hramove. Volga! Volga!« Ova je drama prikazivana u Beogradu od g. 1935. sve do početka Drugog svjetskog rata i dvorana ju je frenetično pozdravljala kao novu Bibliju. I, doista, to i jest Biblija srpskog pravoslavlja, četništva i genocida koji se i danas još drastičnije nastavlja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Autor s pravom nije u svojoj knjizi nastojao Nikolajeviću parirati istim rječnikom, nego je razložno, na osnovi brojnih dokumenata (što je posebna vrijednost ove povijesno-teološke dijakronijske analize) pokazati ultima ratio ove pravoslavne opcije na Balkanu. I to samo u jednom razdoblju koje je bilo površinski prilično mirno: od 1878. do 1904. godine.

Knjiga je komponirana u dva temeljna dijela. U prvom se dijelu analizira crkveno i društveno stanje na Balkanu u drugoj polovici XIX. st. te na osnovi toga preustrojavanje katolicizma i pravoslavlja s prikazom životne svakodnevice – Crkava. U drugom dijelu autor dublje zalazi u meritum problema, te prikazuje učenja katoličkih i pravoslavnih teologa, zatim tumači teološke i liturgijske razlike između katolika i pravoslavaca i na kraju iznosi razloge podjele i mogućnosti ponovnog sjedinjenja Crkava.

Kako je prvi dio samo priprema za udubljanje u pravu problematiku, autor u njemu ocrtava povijesni i teološki okvir za kasniju stvarnu analizu u drugom dijelu. Nakon što je pomno proučio učenja pravoslavnih teologa, autor s pravom zaključuje kako »nasuprot katoličkom otvaranju, ni danas nije sigurno da pravoslavci smatraju kako je Katolička crkva prava Crkva. Uostalom, još uvijek ima srpskih pravoslavnih teologa i biskupa koji tvrde da čak ni katoličko krštenje nije valjano« (s.237-238). Koliko je ta opora istina istinita, to se najbolje vidi i po sadašnjem ponašanju pravoslavnih velikodostojnika koji čak podržavaju srpsku agresiju na okolne narode, a među njima vladika Amfilohije Radović čak i piše kako se Srbi moraju namiriti u krvi od Hrvata.

Budući da se ova isključivost nastoji »dokazati« čak teoretski, autor u drugom poglavlju drugoga dijela analizira i teološke i liturgijske razlike između katolika i pravoslavaca. Naglašava kako pravoslavni teolozi, iako nisu bili na razini teoretskog diskursa, a limine odbacuju i »smatraju čak heretičkim bludnjama i bogoprotivnim sve katoličke 'novštine' koje nisu ništa drugo nego progresivno kvarenje prave vjere, spašene i čuvane u Pravoslav-

noj crkvi« (str. 286). Iz toga općeg stava jasno se razlikuje da kod pravoslavlja ne postoji nimalo ekumenskog duha, nego neprestano inzistiranje na razlikama i borbi, što je i razumljivo kada se shvati da je pravoslavlje s panslavizmom samo pretekst imperijalnim osvajanjima svjetovnog značaja.

U trećem i završnom dijelu ove rasprave autor pokazuje i neke pomake u suživotu i međusobnoj snošljivosti, ali – budući da su obje vjere razvijene u okvirima nacionalnih temelja – sasvim je razumljivo da problem približavanja nije toliko vjerski i teološki, nego svjetovan, povijesan i nacionalan, pa je nužno uspostaviti i pravni modus vivendi između nacionalnih zajednica pod okriljem Ujedinjenih naroda. Tek nakon toga, a poslije dugo vremena smirivanja sadašnje genocidne situacije koja je prerasla u pravi vjersko-nacionalni rat, bit će moguća i mirna rasprava teološke naravi. Da je to moguće, autor to pokazuje na osnovi analize situacije dok je u BiH vladala jedna velika sila (Austro-Ugarska) koja je podupirala kohezijske a ne divergentne tendencije. Ako bi se takva situacija ponovila s upravom Ujedinjenih naroda, onda bi to bila najbolja garancija da bi se vjerske razlike smanjivale, tolerancija povećavala i opće prilike normalizirale. Dotle ostaje jedino molitva i čudo kao način rješavanja ovoga teškog sukoba političke, nacionalne, imperijalne i vjerske naravi. U tome je sadržana nada, a i otrežnjivanje ove knjige.

Nedjeljko Kujundžić